

lijking van de kerken in Duitschland, onder den druk van het nationaal-socialisme. Beweerd werd, dat in het zakboekje van den spreker een verklaring stond, geschreven door een gereformeerd predikant, die zou hebben geschreven, dat „van een vervolging der Christenen in Duitschland geen sprake is”; en „dat de berichten omtrent bemoeilijking van het Geref. kerkelijk leven in..... (volgen een paar plaatsen in Duitschland) bezijden de waarheid waren”.

De spreker der N. S. B. heeft, volgens inzender, den naam van dien predikant in het openbaar genoemd, althans „na een vergadering, in tegenwoordigheid van ongeveer 15 à 20 personen”.

Inzender heeft toen bedoelden predikant gevraagd wat hij letterlijk geschreven had; deze verwees hem evenwel naar den spreker, en meldde later, dat hij „niet wenschte betrokken te worden in een perspolemie”.

Inzender vergeve ons, dat wij dezen laatsten wensch willen eerbiedigen, en daarom niet zijn stuk zelf plaatsen, wijl daarin de naam van dien predikant voluit genoemd wordt, doch volstaan met dit verkorte verhaal. Het is — daarin geven we hem volkomen gelijk — beter, dat de N. S. B. propagandisten zich onthouden van dergelijke zakboekjes-notities, temeer, omdat, naar onze inzender zeer terecht opmerkt — wel degelijk de bewijzen aanwezig zijn voor een knechting van de kerk in Duitschland. Het is zelfs voorgekomen, dat een stelletje jongelui, die blijkbaar te weinig opvoeding hadden genoten, en den fraaien naam van Hitlerjugend droegen, een kerkvergadering hebben overschreeuwd. Letterlijk.

Ik heb dat nog herinnerd in één van mijn spreekbeurten over de N. S. B., en één der N. S. B.-sprekers, juist iemand, die volgens het ingezonden stuk een der zakboekjes-histories heeft bijgewoond, heeft daarop niets afgedongen, al heeft hij ook tegen mij gedebatteerd.

K. S.

Nogmaals: Ds Heij in „Zeeuwsche Kerkbode”.

Ds Heij beantwoordt in „Zeeuwsche Kerkbode” van 29 Juni j.l. onze artikelen met een kort wederwoord. Ds Heij is dankbaar, dat voor een deel zijn bezwaren vervallen zijn, en dat hij nu mogelijkheid heeft, nader aan te geven, waarin zijn nog overblijvend bezwaar bestaat.

Dat resteerende bezwaar schijnt dan zich te richten tegen mijn uitdrukking, dat er in den laatsten tijd meningsverschillen openbaar zijn, die „samenhangen met diepere levensovertuigingen”. Ds Heij meent, dat het toch zoo erg niet is.

Maar daarin vergist Ds Heij zich m.i. Met „levensovertuigingen” bedoel ik natuurlijk — het verband wijst dat duidelijk uit — „overtuigingen”, die iemand zijn leven lang (gaan) begeleiden, die een stuk van zijn leven (gaan) worden. Wie nu tegen een broeder opponeert op gronden, die zijnerzijds met zulke overtuigingen niets te maken hebben, die is een keffertje. Maar over zulke lieden had ik het niet, en ook Ds Heij, naar ik meende, wilde hen buiten beschouwing laten. Het gaat om zulke polemie, of zulke meningsverschillen, die beiderzijds diep insnijden.

En wie niet inziet, dat er zulke vele zijn, die kent nog niet den ernst, ook niet het gevaar, ook niet de schoonheid van ons hedendaagsche gereformeerde leven, ook voorzover het door die meningsverschillen wordt beheerscht.

Als ik b.v. de scheuring in 1892 veroordeel, is dat een diepere levensovertuiging; ik vind, wat daar gebeurd is, meer dan slecht, en meer dan dom. Anderen grijpen den moed, God ervoor te danken en een menschenleven te besteden tot een steeds weer machteloze verdediging ervan.

Of — tweede voorbeeld — wanneer ik bij Dr Kuyper (Encyclopaedie) ergens van een soort van „Universalgeest” hoor spreken, die dan „hoort” naar Gods Woord (ik citeer niet letterlijk, want ik schrijf buitenshuis), dan groeit mijn bezwaar tegen dit half-filosofisch bedenksel uit een evenzeer diepere levensovertuiging, als b.v. mijn elders in dit blad ontwikkelde bedenkingen tegen de filosofie, die de moeder der N. S. B.-leer inzake de pluriformiteit van den staat is, zulks doen. Hier schemert den verstandige meteen iets door van den ernst der invoering van het pluri-„form”-iteitsbegrip op calvinistisch erf in een ander verband.

Of — derde voorbeeld — wanneer het bij anderen gaat over de kwesties van de ziel, dan is beiderzijds een grondgedachte aanwezig, die niet te vereenigen zal zijn met aan de andere zijde heerschende overtuigingen. Want tenslotte is het debat over de ziel maar een uitlooper van een tot nu toe niet zoo in het licht getreden worsteling over andere vraagstukken. En eerst wanneer de kwestie daarheen zou herleid zijn — en dat gebeurt wel eens ergens — zal de „diepere levensovertuiging” diep blijken.

In al zulke gevallen is het mogelijk, naast meningsverschil van zoo ingrijpenden aard in den wortel één te zijn. Om bij de voorbeelden te blijven: de Chr. Gereformeerden worden niet bepaald door 1892 (ze hebben na 40 jaar nog nooit iets eigens kunnen praesteren, ze eten heelmaal uit onze hand, al gebeurt dat al pruttelend). En Dr Kuyper heeft in zijn verdere theologie

veelszins zich vrijgehouden van de enkele oncalvinistische filosofische Lehrsätze, waarmee hij de gereformeerde theologie tevergeefs een dienst dacht te doen. En inzake de ziel is het mogelijk, dat bij ontwikkeling van de fundamentele beschouwingen over en weer het dilemma: „reformatie dan wel deformatie” toch minder eenvoudig te stellen zal blijken dan velen denken.

Ds Heij waarschuwt nog tegen „te spoedig”, „te vlug” publiceren. Hij wijst in een bepaalde richting, als ik het wel zie. Maar indien ik zijn vingerwijzing in dezen recht versta, deel ik zijn bezwaar niet. Iemand kan soms wat haastig zijn in bepaalde details (hoe vaak heeft Dr Kuyper zich niet overhaast, ook in „exegese”, die soms kant noch wal raakt?) en toch een serieuze werker zijn, voor wien elk kenner eerbied heeft. Het komt ons voor, dat sommigen vandaag becritiseeren bij tijdgenooten, wat zij bij Dr Kuyper niet willen zien.

Maar het verschil tusschen toen en nu is dit: vroeger schreef Kuyper vrijwel voor een groep alleen, en wie tegen hem inging, werd aanstonds als anti-Kuyperiaan in den hoek gezet, omdat men hem direct in het schema-tje duwde Kampen-Amsterdam. Ik geef toe, dat er nog enkele van zulke armoede-„zaaiers” zijn; ze komen zóó achteraan, dat ze moeilijk meer te helpen zijn. Maar gezonde menschen weten het te waardeeren, dat we wat de onderlinge controle betreft, er veel en veel beter voorstaan, dan in den tijd, toen de thans verouderende generatie opkwam. Het woord is niet meer voor elk speciaal aan één alleen; en de groepsvorming waarvoor Ds Heij terecht zegt te vreezen, wordt in dezen laatsten tijd veel serieuzer tegengegaan, dan enkele tientallen jaren geleden mogelijk was. Op dat punt zijn de zonen sterker dan de vaders. En hoe opener en eerlijker de pers maar schrijft, hoe beter op dit punt de verhoudingen zullen worden.

Aangezien voorts de rest van Ds Heij's artikel het mijne voorbijgaat, of er mee in overeenstemming is, behoeft ik niet meer te zeggen.

K. S.

Dr Keizers boek over de „Afscheiding”.

„In het Eeuwjaar der Afscheiding” verscheen bij de N.V. J. H. Kok te Kampen het werk over de Afscheiding, geschreven door Dr G. Keizer. Het is een prachtige studie, bijzonder rijk gedocumenteerd en niet minder rijk geïllustreerd. Het geheel bevat 590 bladzijden. De geheel eenige betekenis van dit boek blijkt reeds uit de volkomen gerechtaardigde verzekering op de titelpagina, dat de „aanleiding” der Afscheiding „naar authentieke brieven en bescheiden beschreven” wordt. Wie Dr Keizer onlangs te Kampen heeft hooren spreken, ongeveer een uur lang, over de „vrouwen uit de Afscheiding”, en daarbij constateerde, dat deze geboren historicus zonder een letter schrift voor zich te hebben, zóómaar van links en rechts, uit noord en zuid, de vrouwen en haar lotgevallen „de revue” kon „laten passeeren” met volledige vermelding van naam en toenaam en tegenwoordige of ook toekomstige familieverhoudingen (kleermaker Wendt), die heeft zich met mij verbaasd over de bijzondere vastheid van Dr Keizers geheugen niet alleen, doch ook over den fijnen historischen zin, dien de spreker aan den dag legde. En hij zal te meer verlangend zijn, hem thans als schrijver te genieten.

In dat verlangen zal hij niet beschaamd worden. We hebben hier een werk gekregen, dat op objectieve wijze — en daardoor met niets sparende critiek — de ellende teekent, die in 1834 haar armoede verborg onder de brutaliteit van het onrecht, dat De Cock uitdreef, de kerk van haar rechten beroofde, en den stroom van het leven drong in de bedding, die door De Cock niet eigenwillig gezocht is, en daarom ook niet voor onze rekening ligt; gelukkig niet, — want anders was De Cock in het slop der secte terecht gekomen.

Het is zeer noodig, dat ons nageslacht van deze dingen hoort. Niet alleen om allerlei beweerdte fouten, die de Afscheiding heeten aan te kleven, te leeren zien als denkbeeldig, doch ook om gewapend te zijn tegen de gevaarlijke schuldbelijdenis-epidemie, waarin men ons geslacht het schuldbelijden onmogelijk maken wil. Het is den laatsten tijd bij velen usance geworden, alle kwesties af te handelen met de bewering dat we samen schuld moeten belijden over 1834. Erg best; want wie is zonder zonde? Maar als men dan weigert na te gaan, wat Gods geopenbaarde wil eigenlijk van ons eischt, en dus ophoudt aan te wijzen, wat gehoorzaamheid en wat ongehoorzaamheid is, dan heeft men van dat generaliseerende aanprijzen der schuldbelijdenis geen ander resultaat te wachten, dan dat niemand schuld belijdt, dat men eenvoudig weer verder gaat. En dat mag niet. De kwesties van 1834 zijn nog de kwesties van 1934.

Bijzondere vermelding verdient de groote liefde, waarmee de uitgever dit werk verzorgd heeft. Hoe fijn en hoe veel zijn de illustraties, hoe schitterend de facsimiles en de reproducties! Hoe interessant de facsimiles uit de aanteeke-

ningen, die De Cock in de gevangenis gemaakt heeft! Laat de dankbare erkenning van heel ons gereformeerde volk dit zeldzaam fijne werk een groot debiet bezorgen; niet voor niets toch komt het woord „doleeren” reeds herhaalde malen in de afscheidingsliteratuur voor, en legt men den nadruk erop, in de officiële bescheiden, dat men zich afscheidde, niet van de kerk, doch van het toenmalige kerkbestuur.

Een zegswijs, die veel gauwer door de „alles aan den Heere overlatende” „Nederlandsche Stemmen” begrepen is (begin '35) dan heden door veel evenzoo „doende” van den toren blazende „critici”.

K. S.

UIT HET POLITIEKE EN SOCIALE LEVEN

„Het Beginsel behouden”.

„Het Beginsel behouden”. Gedenkboek van het Nederl. Werklieden Verbond „Patrimonium” over de jaren 1891—1927, in opdracht van het Verbondsbestuur samengesteld door R. Hagoort. Uitg. Ned. Werkli. Verbond „Patrimonium”, 1934.

Ter gelegenheid van het gouden jubileum van „Patrimonium”, in 1927, verscheen een „Gedenkboek”, waarin de voorgeschiedenis van de beweging en haar historie tot 1891 werd behandeld. Het tweede deel, dat die geschiedbeschrijving zou voortzetten, moest nog volgen.

Het heeft geduurd tot dit jaar, 1934, eer dat tweede deel verschijnen kon, maar de motieven, die ter verklaring van die lange periode in de inleiding worden aangevoerd, zijn alleszins rationeel: de samensteller wilde aanvullen, wat in het eerste deel ten gevolge van den korten tijd van voorbereiding niet afgewerkt werd en de stof voor het tweede stuk zoo nauwkeurig en volledig mogelijk bewerken. Deze twee elementen zijn voor een boek, welks inhoud geheel ligt op het terrein der historiografie van zoo overwegend belang, dat een eenigszins lange duur van voorbereiding volkomen verklaarbaar is.

In de omstandigheid, dat dit boek behoort tot de geschiedbeschrijving, zij het dan in engeren zin, ligt de argumentatie voor mij, om over deze uitgave te schrijven. Ware het dat een „beoordeeling” noodig was, natuurlijk zou ik die aan bevoegde handen hebben overgelaten. Maar een Gedenkboek vraagt geen beoordeeling, doch een constateeren wat de geschiedschrijver heeft gegeven en hoe hij dat heeft gedaan. En tot deze objectieve taak is niet een sociologische kennis eerste eisch. Bovendien heeft op deze wijze de Redactie gelegenheid aan de Vereeniging „Patrimonium” haar hulde te betuigen voor het tot stand brengen van een zoo uitvoerig en wel gedocumenteerd werk.

De periode-indeeling, die de schrijver volgde, lag in den ontwikkelingsgang van de te behandelde historie besloten.

Eerst was er de geschiedenis van 1890 tot 1900, „jaren van worsteling over de richting, waarin de sociale ontwikkeling zou voortgezet worden. In Patrimonium, dat bovendien nog zijn eigen moeilijkheden had, spiegelt zich dat af. Ook in Patrimonium werd gekampt om den groei der vormen en ideeën. Dit weer te geven vroeg een uitvoerige omschrijving”, aldus indiceert de heer Hagoort zelf den opzet van dit eerste stuk, dat uiteraard uitvoerig werd, omdat veel van wat behandeld werd en behandeld moest worden, omging buiten de directe historie van Patrimonium en alle historiografie van het bijzondere noodzakelijker wijze die van het algemeene tot achter- en ondergrond moet hebben.

De volgende periode was die van 1900—1911. „In die jaren ging het er om, of Patrimonium de beginselen, die het in de voorafgaande jaren had gevonden, zou kunnen handhaven en of het in organisatie en wetgeving werkelijkheid zou zien worden, wat in de voorliggende jaren als doel was aangewezen”. Hier was dus de historie van Patrimonium in engeren zin hoofdzak en aan die hoofdzak hield zich de schrijver. Daarom kwam ook de figuur van Talma, die „de leeuw van Patrimonium” in die jaren was, in het centrum te staan.

De derde periode was die van 1911 tot 1927, die vrijwel uitsluitend Patrimonium-geschiedenis omvatte, ook al, omdat het Christelijk Nationaal Vakverbond (dat juist in de vorige maand zijn zilveren jubileum heeft gevierd) het breedere terrein ging bestrijken.

Al wat de heer Hagoort, aldus zijn stof indeelend, vond omtrent personen en zaken, omtrent arbeid en organisatie, heeft hij gerangschikt en bewerkt, daarbij volgend den plicht, dien hij zich opgelegd zag: „de basis te leggen voor de beschrijving van de historie der Christelijk-Sociale beweging”. En die zware taak heeft hij op loffelijke wijze volbracht. Overeenkomstig den eisch voor een objectief historiograaf heeft hij zorgvuldig alle accentueering vermeden, waar het ging om de verdiensten van personen, en, waar vraagstukken en quaesties van houding en beleid

aan de orde recht te do-
De lezer k-
indruk en v-
tegenover de
keling gepia-
Maar tegel-
heid voor h-
niums voorn-
ontmoedigen-
den, omdat
sociala terre-
van het chr-
houdingen.

En als hij
had te ond-
om te kom-
deze zeer
grijpt hij o-
van dit boe-
werk van m-
sche stof
details een
niet in een
verloop be-
winst, winst
ledigheid.
Tal van
beschreven
interessanter
Patrimoni-
gelukgewens-
Is een G-
denkboek: „
ieder, die in
Sociale bewo-

UIT

En wat n-
stellig overt
Afscheiding
nen vieren,
tot afscheid
genomen er
dien raad
denis van
Velzen: hoe
heeft zooveel
veel opmerl
Scheiding,
melkamp,
Raalte, Bud
enkele ding
plaats het f
van den la
waren, een
maties in C
weel wie w
groot gezin
konden zie
als eisch
kennen en
en die kinde
deze kore
leeraars,
de Afscheid
derpartijde
36 in het
aan hen in
eene kloek
Helenius V
ninger lam
geslachten
drie gezust
le Febure's
nen die zij
Brummelke
Scholte's je
„liere” An
gedragen, c
George Ge
komen aan
ontplofing
aanrichtte,
trouwd, en
land van H
zorgster, h
voerd. De
kloek beslu
in jaren, d
beminnelijk
hebben op
Buddingh,
was ongehu
linge impt
een aloud
nantiel o
dit in mee
dezer vade
eer noodza
en arbeide